

6. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 22, спр. 76. 7. Патриляк І. Український визвольний рух у 1942 р. // Український визвольний рух. Збірник 7. – Львів, 2006. 8. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Зібрав і впорядкував В.Косик. – т. 3. – Львів, 1999. 9. ЦДАГО України, ф. КМФ-8, оп. 2, спр. 494. 10. ЦДАГО України,

ф. КМФ-8, оп. 2, спр. 234. 11. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Зібрав і впорядкував В.Косик. – т. 4. – Львів, 2000.

Надійшла до редколегії 27.01.10

І. Передерій, канд. іст. наук, доц.

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ У НАУКОВОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ 1920-х РОКІВ

У статті досліджується участь і роль В'ячеслава Липинського в науковому житті української еміграції 1920-их років. Зокрема показано значення його історичних праць у формуванні державницького історіографічного напрямку, проаналізована участь ученого в роботі Українського наукового інституту в Берліні, інших наукових установ, а також відображений процес формування наукової історичної школи Липинського.

In the article participating and role of Vjyateshslav Lypynskiy is investigated in scientific life of Ukrainian emigration of 1920th. Value shown in particular him historical labours in forming of state historiography direction, analysed participation of scientist in-process the Ukrainian scientific institute in Berlin, other scientific establishments, and also represented process of forming of scientific historical school of Lypynskiy.

Липинський В'ячеслав (Вацлав) Казимирович (05/17.04.1882 – 14.06.1931) – видатний український політичний діяч, дипломат, історик, історіософ, публіцист, політолог, релігієзнавець, соціолог, теоретик консерватизму та ідеолог гетьмансько-монархічного руху. Його спадщина стала доступною вітчизняним науковцям лише після проголошення незалежності України, а тому потребує ретельного вивчення, як і сама громадська, політична та наукова діяльність цієї непересічної постаті. Особливо непростою згадане завдання постає з огляду на те, що "багатогранність і багатоплановість діяльності й творчості В'ячеслава Липинського є причиною, що вичислити їх одним-двома словами неможливо" [1, с. 409].

Наукове вивчення творчої спадщини та діяльності В. Липинського почалося ще за його життя – представниками української еміграції, котрі розуміли значення генія В. Липинського і для розвитку української науки, і для становлення теорії українського державного будівництва [2, 3]. Майже одразу після його смерті – у 30-их роках ХХ століття – з'являється ще низка розвідок про внесок В. Липинського в науку, теорію і практику державотворення [4, 5, 6, 7, 8, 9]. Ці перші праці, присвячені В. Липинському, писали його соратники та однодумці.

Після Другої світової війни в діаспорі спостерігається посилення інтересу до постаті В. Липинського та його ідей [10, 11, 12, 13]. Наступний важливий етап у вивченні доробку визначного вченого – це створення у 1963 році Східноєвропейського дослідного інституту імені В. Липинського у Філадельфії, де концентрувалися відповідні матеріали, зокрема архів діяча. У 1973 році цим інститутом було започатковано видання серії "В'ячеслав Липинський. Твори. Архів. Студії", що мала складатися з 25-ти томів. До середини 90-их років ХХ століття світ побачили 7 томів серії. Уже після проголошення незалежності України до цієї видавничої діяльності інституту приєднався Інститут української археографії НАН України. На жаль, видання цієї серії дещо затягується, що негативно позначається на стані наукових досліджень постаті та спадщини В. Липинського.

У підрадянській Україні було накладено табу на ім'я В. Липинського, а тому лише з кінця 80-их – початку 90-их років започатковано вивчення його творчого доробку. Першим офіційним науковим заходом стала конференція "В'ячеслав Липинський: історико-політична спадщина і сучасна Україна", що відбулася 1992 року, праці якої опубліковані [14]. Відтоді проведено чимало наукових конференцій, читань, присвячених В. Липинському – ювілейних, щорічних [15]. Деякі з них стали традиційними.

Як свідчить аналіз цих публікацій увагу дослідників насамперед привертає оригінальність та нетрадицій-

ність мислення В'ячеслава Липинського, котра яскраво проявилася в його історичній, політологічній, історіософській, соціологічній спадщині. Однак, як цілком слушно зауважив Ярослав Дашкевич, "біографією, атмосферою його життя займаються рідко" [1, с. 411]. Виняток становлять лише окремі статті Т. Осташко, Ю. Терещенка, І. Гирича [16], а також праці Д. Веденєєва [17] та К. Галушка [18]. Остання навіть містить розділ "Життєвий шлях Липинського", де досить стисло для монографічного дослідження розглядаються основні віхи життя видатного українського діяча.

Метою нашої наукової розвідки є висвітлення участі В. Липинського в науковому житті української еміграції 20-их років минулого століття, адже саме тоді Липинський остаточно сформувався як зрілий учений-історик та й інші свої наукові зацікавлення розвинув саме у цей період свого життя.

Народився В'ячеслав Липинський у с. Затурці на Волині в польській шляхетській родині. 1902 р. закінчив Київську класичну гімназію, де зблизився з українським середовищем, увійшовши до українського гуртка у польській гімназійній громаді, котрий пізніше з'єднався з православними українськими гімназистами в єдину гімназійну громаду. Хоча фах агронома і соціолога здобуває в університетах Кракова і Женеві, часто буває в Україні, а з липня 1913 р. оселяється на власному хуторі Русалівські Чагари (поблизу Умані).

Уже тоді Липинський усвідомлював необхідність повернення українському народові, який "живе, хоче жити і буде жити як народ незалежний", його еліти, котру він убачав у спольщеній та польській шляхті в Україні. Він вважав, що шляхті необхідно визначитись: буде вона з народом, зійде з позиції колонізаторів чи опиратиметься ходові історії. Цю альтернативу Липинський сформулював у брошурі "Шляхта на Україні: її участь в житті українського народу на тлі його історії", котра вийшла друком у 1909 році в Кракові. Цій же меті були підпорядковані й статті до журналу "Przegląd Krajowy", що видавався з 1909 р. протягом року в Києві з ініціативи та за безпосередньою участю Липинського. Паралельно вчений досліджував історію України, а власні наукові розвідки публікував згодом у редактованому ним альманасі "Z dziejów Ukrainy" (Краків, 1912). Його вважають фундатором державницької школи української історичної науки.

Напередодні Першої світової війни брав участь в організації за межами Росії українського політичного центру, пізніше, вже без участі Липинського, трансформованого в Союз Визволення України (1914 р.). Під час війни служив у війську. На початку визвольних змагань інкримінував соціал-демократам брак державницької волі і взяв участь в організації на Полтавщині Української Демократичної Хлі-

боробської партії, для якої підготував програму (1917 р.). За часів гетьманату та Директорії – посол України у Відні. Після демісії залишився в Австрії. В еміграції ініціював та очолював консервативно-монархічну політичну організацію – Український Союз хліборобів-державників. Видавав неперіодичні збірники "Хліборобська Україна" (1920 – 1925 рр.), де друкувався його історіософський трактат "Листи до братів-хліборобів".

Наприкінці свого життя В. Липинський розійшовся у поглядах з частиною членів УСХД на чолі з гетьманом П. Скоропадським і оголосив про розпуск організації. Натомість разом з одностудійцями В. Кучабським, В. Залозецьким, М. Кочубеєм, Р. Метельським, М. Савур-Ципріяновичем 18 серпня 1930 року заснував нову організацію – "Братство українських класократів-монархістів, гетьманців". Вона мала на меті зберегти чистоту ідеї, творцем якої був В. Липинський. Помер 14 червня 1931 р. від тривалої тяжкої хвороби – туберкульозу легень, якою хворів ще з часів першої світової війни.

Саме в еміграції В. Липинський повернувся й до історичних досліджень, котрі були перервані Першою світовою війною та періодом Української революції 1917 – 1921 рр. На основі матеріалів із альманаху 1912 р. "Z dziejów Ukrainy" ("З історії України") підготував монографію "Україна на переломі. 1656 – 1959. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст." (1920 р.). Видана вона була Українським соціологічним інститутом у Відні, котрий в той час, як відомо, очолював патріарх української історичної науки М.С. Грушевський. Цей факт свідчить про значимість дослідження В. Липинського та відповідну оцінку, яку воно отримало серед українських наукових кіл. Із приводу цієї монографії Д. Дорошенко згодом писав, що "вона є найсильнішим і найважливішим з усього, чим позначився в новій українській історіографії великий здвиг, який зробила в ній революція й відродження української державности" [19, с. 43].

У 1923 – 1924 роках В. Липинський брав активну участь у діяльності віденської Ліги української культури, котра об'єднувала українську студентську молодь та науковців в Австрії. Очолював цю організацію колишній міністр закордонних справ в уряді УНР Сергій Шелухін. Установчі документи Ліги подають перелік осіб, котрих "треба було обрати до дійсних членів" цієї організації. У цьому списку першим стоїть прізвище Липинського [20]. На жаль, хвороба не дозволила працювати вченому безпосередньо у Відні [21]. Однак він згадується у документах як один із "найближчих співробітників" Ліги, зокрема з проблем історії громадської думки в Україні [22].

Про авторитет В. Липинського як історика-науковця свідчить також той факт, що він був одним із перших запрошених на викладацьку роботу до Українського вільного університету у Відні [23]. У січні 1921 року В. Липинський відповів на це запрошення фактичною згодою, зазначивши у листі, що готовий прочитати курс лекцій з історії гетьманування Б. Хмельницького [24]. Однак хвороба завадила йому втілити цю можливість у життя.

У 1923 – 1926 роках тісну співпрацю В. Липинський мав також і з Українським історико-філологічним товариством у Празі, котре організувалося у травні 1923 року. 7 жовтня 1924 року учений був обраний дійсним його членом [25]. Крім Липинського дійсними членами товариства були такі українські науковці, як Д. Антонович, С. Шелухін, Д. Чижевський, С. Смаль-Стоцький, В. Щербаківський, В. Петров, І. Огієнко, Д. Дорошенко та інші. Вчений надсилав періодично туди свої науково-історичні доповіді [18, с. 77].

У 1925 – 1926 роках незважаючи на тяжку хворобу, а також на те, що основна увага та зусилля В. Липинсь-

кого були спрямовані на обґрунтування ідеології гетьмансько-монархічного руху, вчений продовжував і власні науково-історичні студії. У цей час з'являється його розвідка "Релігія і церква в історії України", написана в 1923 році на прохання публіциста і правника Осипа Назарука, котрий представляв гетьманський рух у Канаді та США [18, с. 77]. Ця праця присвячена питанням ролі церкви, а також співвідношення релігії та політики в житті українського суспільства. Тоді ж В. Липинський закінчив і свій політологічний трактат "Листи до братів-хліборобів", що вийшов окремою книгою у 1926 році в Берліні. Цю працю той же таки О. Назарук назвав блискучою за ясність, сміливість та проникливість думок, знайшов у ній вперше сформульовану державницьку концепцію української історії.

Із жовтня 1926 до жовтня 1927 року життя В. Липинського пов'язане з Берліном, куди він переїздить із Австрії (м. Райхенау), де мешкав із початку своєї еміграції. Причиною переїзду стало заснування Українського наукового інституту в Берліні (далі – УНІ-Б), очолювати кафедру та викладати в якому його було запрошено. Заснований УНІ-Б був заходами гетьмана П. Скоропадського (як філія Берлінського університету Фрідріха – Вільгельма) на кошти німецького уряду і разом із Українським вільним університетом, Високим педагогічним інститутом (Прага) та Господарською академією (Познань) став впливовою науковою установою української еміграції.

Очолювати інститут був запрошений колишній міністр Української Держави і близький друг В. Липинського професор Д. Дорошенко, який обіймав цю посаду з моменту відкриття і до 1931 р. Він багато зробив для організації УНІ-Б та в перші роки його діяльності. У листі до Липинського Дорошенко писав: "Скільки я зрозумів, ті, що погоджуються підтримувати інститут матеріально, хотіли б бачити в ньому філію чи секцію російського інституту" [26, с. 103]. Йдеться про погляд німецьких урядових кіл щодо формату цієї установи, який вони висловлювали під час проведення підготовчої роботи із заснування УНІ-Б.

Український науковий інститут мав виправдовувати свою назву і своє завдання, адже за критерій діяльності його членів і співробітників передусім бралася науковість. Треба було зважати і на аналогічний Російський науковий інститут. Із цього всього випливало, що справа з кадрами співробітників стояла дуже гостро. Як писав Д. Дорошенко до В. Липинського: "На жаль нема людей. Де ми їх візьмемо? І я боюся, що коли ми будемо прикладати дуже гострі вимоги "політичної благонадійності", то зостанемося без людей. Ми не в себе дома, всі в одній державі, – написав комусь, той сів і приїхав. Тут же коли вам хто потрібний, то ловить його і тягнуть, бо як попаде в яку іншу ямку, то не завжди й вилізе. І де вже тут довго ждати, коли людей доведеться стягати кого в Польщі, кого у Чехії, кого у Совдепії, а кого, може, і у Америці" [26, с. 234 – 235].

Урочисте відкриття інституту відбулося 10 листопада 1926 року. У церемонії, крім представників німецької науки, міністерства освіти, ректора Фрідріха – Вільгельма університету, була присутня вся українська колонія Берліна, починаючи від колишнього гетьмана і закінчуючи новоприйнятим українським студентством. Свято мало надзвичайно урочистий характер. Виголошувалися промови численних представників, зачитувалися привітальні листи, телеграми та реферат директора інституту Д. Дорошенка "Історія взаємин України і Німеччини від старих віків княжої доби по нинішній день" [27, с. 12].

Згідно з ухваленим статутом УНІ-Б мав сприяти передусім розвитку та поглибленню досліджень життя україн-

ського народу в його минулому і сучасному, а також допомагати культурній співпраці, налагодженню стосунків між українськими та західноєвропейськими вченими [28].

УНІ-Б мав представляти в Німеччині українську науку, слугувати розвитку та поглибленню досліджень у галузі українознавства. Провід інституту намагався викликати зацікавлення українськими справами німецької інтелектуальної еліти, знайомити з досягненнями українських учених. Завданням інституту було й опікування українською молоддю, що студіювала в Німеччині. УНІ-Б налагодив і надавав їй матеріальну й академічну допомогу. Першими дійсними членами інституту стали професор В. Липинський, доктори І. Мірчук та В. Залозецький [27, с. 12].

Наукова корпорація УНІ-Б відповідно до статуту складалася з членів звичайних, які посідали одну із дослідницьких кафедр при інституті та вели в ньому постійну наукову роботу, а також членів надзвичайних, котрими могли бути не лише українські вчені, а й зарубіжні, які займалися проблемами українознавства або слов'янознавства взагалі [29].

Серед звичайних або дійсних членів інституту обирався постійний професор, який очолював певну кафедру й організовував наукову працю звичайних і надзвичайних співробітників цієї кафедри, добирав кандидатів на стипендії серед молодих українських дослідників. В інституті було створено 4 кафедри: української історії (завідувач – Д. Дорошенко), української державності (завідувач – В. Липинський), релігійних відносин (завідувач – І. Мірчук), історії матеріальної культури (завідувач – В. Залозецький) [30, с. 23].

Найактивнішою в УНІ-Б була кафедра української державності, яку протягом року очолював В. Липинський. Крім звичайних членів кафедри – В. Липинського, Д. Оляничина, її надзвичайними членами були обрані професори С. Томашівський, який мешкав у Львові і В. Старосольський, який на той час жив у Празі.

В. Липинський протягом року роботи в інституті окремою книгою опублікував свої "Листи до братів-хліборобів", підготував лекційний курс "Основи теорії форм держави та уряду" (це було і темою його науково-дослідницької роботи відповідно до затвердженої в УНІ-Б наукової програми), керував роботою семінару з питань історії боротьби України за державну самостійність. Він сам та члени його кафедри читали лекції, присвячені різноманітним темам із галузі політичних наук. Зокрема, лекції на такі теми: "Теорії форм держави та уряду", "Монархічні традиції на Україні" (В. Липинський), "До питання про форми держави", "Б. Кістяківський і його становище щодо російської соціологічної думки" (В. Старосольський), "З матеріалів про німецько-українські політичні стосунки" (Д. Оляничин), "Епохи української історії" (В. Кучабський) та ін. [31, с. 104].

При УНІ-Б під керівництвом професорів готувалась до своєї майбутньої наукової кар'єри група стипендіатів. Для їх утримання інститутом, німецькими міністерствами і фінансистами виділялись відповідні кошти. Вища категорія стипендіатів складалася з молоді, здатної самостійно навчатися і робити досліді. Серед них Д. Оляничин, К. Чехович, І. Лоський, М. Гнатишак, Базилевський, П. Вергун, В. Кучабський, Б. Крупницький, Р. Диминський, Леонович [32, с. 64.].

Друга категорія стипендіатів складалася з "обдарованих і старанних студентів української національності", які були зараховані в різні університети Німеччини – в Берліні, Кілі, Кенігсберзі, Лейпцигу, Геттінгені. Під керівництвом В. Липинського працювали студенти-стипендіати першої категорії (із закінченою вищою освітою). Одним із його учнів був Домет Оляничин, який вивчав у

державному архіві матеріали з історії України, досліджував питання господарських стосунків між Україною і Німеччиною у XVII ст., друкував праці у галузі господарської історії України, зокрема з історії зовнішньої торгівлі України з Бреславом, Лейпцигом, Балтикою, Кримом [31, с. 106].

Дисертацію свою Д. Оляничин присвятив діяльності Григорія Сковороди. Дослідницькі праці Д. Оляничина ґрунтуються на сумлінному вивченні архівного матеріалу і є кращими зразками історичних праць з історії торгівлі України [33]. Пізніше, в 30 – 40-ві рр. він присвятив кілька своїх праць добі Хмельниччини. Можливо, у цьому також слід убачати вплив В. Липинського, адже його найвагоміші історичні монографії та розвідки також стосуються доби Хмельниччини. В усякому разі не викликає сумніву той факт, що В. Липинський на час роботи в УНІ-Б був авторитетним українським істориком, що починав формувати власну наукову школу, адже під його науковий вплив потрапив цілий ряд учених (В. Кучабський, С. Томашівський, Д. Оляничин), котрі вслід за Липинським представлятимуть саме державницький напрям української історіографії.

Так уже після від'їзду В. Липинського з Берліна назад до Австрії при УНІ-Б організувалося Українське академічне товариство – науковий гурток молодих українських учених і студентів. Функціонувало воно з 1928 по 1931 рік. У ньому займалися переважно вивченням політології, зокрема політичної історії України. Очолювали товариство доктори наук В. Кучабський та Д. Оляничин. Основні завдання товариства викладені в його статуті, де зазначалося, що воно намагатиметься допомагати своїм членам в організації наукових досліджень, наукових конференцій. А кінцева його мета – підготовка молоді до праці по вирішенню завдань державного будівництва в Україні, зміцненню співробітництва між студентами та випускниками університетів Галичини і тими, що перебували в еміграції, з одного боку, і Українським науковим інститутом у Берліні – з другого [34].

До участі в роботі товариства запрошувалися молоді українські вчені та студенти, які навчалися в інституті або продовжували тут свої наукові дослідження. Перед тими, хто хотів бути членом товариства, ставилися високі вимоги. Це стосувалося передусім рівня політичної та професійної підготовки як необхідної умови активної участі в справах державного будівництва в Україні [35].

На засіданнях товариства читалися наукові доповіді та реферати відповідної тематики ("До історії української політичної думки на Правобережжі в XIX ст." (І. Лоський); "Українство у світлі демократично-соціалістичної та гетьманської ідеології" (Д. Оляничин); "Західна Україна в боротьбі з Польщею і більшовизмом" (В. Кучабський), "Становлення нації" (М. Демкович-Добрянський); "Завдання української політики" (О. Бать), "Українська політика" (З. Пеленський); "Ідеологія українського пласту" (П. Ісаєв) [36]. Зокрема, 7 лютого 1929 року Д. Оляничин виступав на засіданні товариства з рефератом "Поняття імперіалізму". Автор у доповіді розвинув розуміння слова "імперіалізм" із точки зору "модерних філософів та розгорнув перспективи імперіалістичної політики для України, посиляючись головню на цитати з "Листів до братів-хліборобів" В. Липинського" [37].

На жаль, після від'їзду на вимогу лікарів В. Липинського з Берліна його хвороба швидко прогресувала і він до кінця життя вже не мав можливості брати активної участі у діяльності наукових установ та товариств. Але на той час його ім'я вже увійшло в науку як ім'я фундатора державницького напрямку в українській історіогра-

фії, видатного політолога та соціолога, що започаткував власну наукову школу.

Отже, як бачимо, В. Липинський у 20-х роках ХХ століття був не лише засновником та ідеологом консервативного монархічно-гетьманського руху, а й відігравав важливу роль у науковому житті української еміграції.

1. Дашкевич Я. Феномен В. Липинського та його дослідження (за мисть передмови) // У книзі: Дашкевич Ярослав. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. — Львів: Львівське відділення ІУАД ім. М.С. Грушевського НАНУ; ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 704 с. 2. Забаревський М. (Дорошенко Д.) В'ячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу. — Відень, 1925 (Аусбург, 1946). 3. Назарук О. В'ячеслав Липинський — відновитель державної ідеології України. — Чикаго, 1926. — 32 с. 4. В. Липинський як ідеолог і політик. — Ужгород, 1931. — 76 с. 5. Скоропис-Йолтуховський О. Пам'яті Липинського. — Ужгород, 1931. 6. Козак М. Життя і діяльність В'ячеслава Липинського // Дзвони. — 1932. — №6. — С. 29 — 35. 7. Кучабський В. Значіння ідей В'ячеслава Липинського // <http://www.lrc.org.ua/lipinsky/zbirnyk/zbirnyk-ua-kuchabsky.html>. 8. Заїкин В. В'ячеслав Липинський як історик // <http://www.lrc.org.ua/lipinsky/zbirnyk/zbirnyk-ua-zaikin.html>. 9. Чижевський Д. В'ячеслав Липинський як філософ історії // Дзвони. — 1933. — №6. 10. Босий В. В'ячеслав Липинський — ідеолог української трудової монархії. — Торонто: 3 друкарні Українського робітника, 1951. 11. Пеленський Я. В'ячеслав Липинський // Збірник "Української літературної газети" за 1956 р. — Мюнхен, 1957. — С. 197 — 213. 12. Гришко В., Базілевський М., Коваль П. В'ячеслав Липинський та його творчість. — Нью-Йорк, 1961. 13. Pritsak O. V. Lypynskyj's place in ukrainian intellectual History // *Harward Ukrainian Studies*. — 1985. — Vol. IX. — № 3-4. 14. В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: [Матеріали Міжнародної наук. конф., яка відбулася 2 — 6 червня 1992 року у Києві, Луцьку і Кременці з нагоди 110 роковин з дня народження вченого] / Я. Пеленський (ред.); Східноєвропейський дослідний ін-т ім. В. Липинського та ін. — К.; Філадельфія, 1994. — 284 с. (В'ячеслав Липинський. Студії; т.1). 15. "Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики ХХІ століття", міжнародна науково-практична конференція (1; 2003). Шості читання пам'яті В. Липинського. І Міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики ХХІ століття". Матеріали конф. / О.П. Самійленко (відп. ред.); Міжрегіональна академія управління персоналом та ін. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2003. — 150 с.; "Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики ХХІ століття". Читання пам'яті В. Липинського (7), міжнародна науково-практична конференція (2; 2004; Луцьк). Сьомі читання пам'яті В. Липинського. II Міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики ХХІ століття". Матеріали конф. / О.П. Самійленко (відп. ред.); Міжрегіональна академія управління персоналом та ін. — Луцьк: Волинська обласна друкарня,

2004. — 154 с.; В'ячеслав Липинський в історії, теорії і практиці українського державотворення: Матеріали міжнародної конференції, 26-27 квітня 2007 р. / А.Г. Шваб (уклад); Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк: Вежа, 2007. — 569 с.; В'ячеслав Липинський у сучасному прочитанні: Матеріали наук. конф., присвяч. 125-річчю від дня народження В. Липинського (29 — 30 березня 2007 р.) / В. Арістова (заг. ред.); Національний транспортний ун-т. — К.: НТУ, 2007. — 72 с.; Філософські семінари. Вип. 6. Матеріали міжкафедального круглого столу, присвяченого 125-річчю з дня народження В.К. Липинського (17 квітня 2007 р.). — Полтава: ПолтНТУ, 2007. — 159 с. 16. Осташко Т. В'ячеслав Липинський: постать на тлі доби // Український історичний журнал (далі — УІЖ). — К., 2007. — № 2. — С. 113 — 130.; Її ж. Державницький імператив В'ячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: наук. Збірник / Т. Осташко, Ю. Терещенко (відп. ред.); Союз гетьманців-державників та ін. — К.; Житомир: Видавничий центр КНЛУ, 2008. — 390 с. — С. 296 — 327.; Гирич І. В'ячеслав Липинський у світлі його листування з дореволюційних часів // У кн. В. Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія "Архів". Листування / Ред. Я. Пеленський, Р. Залучський, Х. Пеленська та ін. — Т.1. (А-Ж) / К.: Смолюк, 2003. — 960 с. — С. 83 — 118. 17. Веденєєв Д. Зовнішньополітичні погляди та діяльність В'ячеслава Липинського. — К., 2004. 18. Галушко К.Ю. Консерватор на тлі доби. В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських "правих". — К.: Темпора, 2002. — 288 с.: іл. 19. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. — Прага, 1923. 20. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВОУ). — Ф.4465, оп.1, спр. 31, арк. 1. 21. ЦДАВОУ. — Ф.4465, оп.1, спр. 31, арк. 5. 22. Там само. — Спр. 32, арк. 1 — 13в. 23. Там само. — Ф. 3859, оп.1, спр.134, арк. 9. 24. Там само. — Арк. 40. 25. Там само. — Ф. 4372, оп.1, спр. 71, арк. 65. 26. Листи Д. Дорошенка до В. Липинського // У кн: В. Липинський. Архів. — Т.6. — Філадельфія, Пенсільванія, 1973. 27. Український науковий інститут в Берліні // Тризуб. — 1927. — Ч. 7. 28. Центральний державний історичний архів у Львові (далі — ЦДАІЛ). — Ф. 360, оп.1, спр.10. арк. 2, 3. 29. Там же. — Спр.16, арк. 3, 4. 30. Український науковий інститут в Берліні // Тризуб. — 1926. — Ч. 50. 31. Бублик Т.В. Наукова та культурно-освітня діяльність української еміграції в Чехословаччині та Німеччині в 20 — 30-ті рр. ХХ ст.: Дис...к.і.н.: 07.00.01 / Київський університет імені Тараса Шевченка. — К., 1997. — 178 с. 32. Мірчук І. Зенон Кузеля в Берліні. Збірник на пошану Зенона Кузеля. — Париж — Нью-Йорк — Мюнхен — Торонто — Сідней, 1962. 33. Див.: Оляничин Д. Торговельні зносини України з Бреславом у XVIII ст. // Наша культура. — Варшава. — 1935. — Ч.8. — С. 21 — 28; Оляничин Д. Торговельні зносини України з Лейпцігом у XVIII ст. // Наша культура. — Варшава. — 1936. — Ч.10. — С. 34 — 39; Оляничин Д. До історії торгівлі з Балтикою, зокрема Стародуба з Кенігсбергом у XVII і на початку XVIII ст // Записки НТШ. — Т. II. — Львів, 1931. — С. 12 — 13; Оляничин Д. До історії торгівлі України з Кримом 1754 — 1758 рр. // Записки НТШ. — Т.III. — Львів, 1932. — С. 193. 34. ЦДАВОУ. — Ф. 4158, оп. 3, спр. 1, арк. 1. 35. Там само. — Арк. 2. 36. Там само. — Спр. 2, арк. 1 — 3, 6, 14, 53. 37. Там само. — Оп. 4, спр. 3, арк. 53. 38. Там же. — Оп. 3, Спр. 3, арк. 49.

Надійшла до редколегії 27.01.10

І. Петренко, докторант

БАГАТОШЛЮБНІСТЬ У ПОВСЯКДЕННОМУ ПОДРУЖНЬОМУ ЖИТТІ МІРЯН РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ХVІІІ СТ.

У статті досліджено проблему багатошлюбності серед мирян Російської імперії ХVІІІ ст., як один із прикладів порушення шлюбно-сімейних норм. Особливу увагу акцентовано на поширеності цього явища в повсякденних практиках соціуму.

The problem of polygamy among the laymen of the Russian empire in the 18-th century is explored in the article. It was violation of marriage-family relations. The special attention is paid to prevalence of this phenomenon in everyday practices of society.

Через різні обставини приватна сфера, неофіційний побут людей тривалий час залишалися на маргінесах наукових інтересів дослідників. Разом з тим вони становлять собою найважливішу складову існування індивіда, актуальними з точки зору вивчення повсякденного життя соціуму. Без урахування інтимно-особистісної сфери життя людей не може бути відтворена дійсна модель розвитку і функціонування певного суспільства. Слід зазначити, що сім'я є тим мікроскопом кожного соціуму, в якому найвиразніше виявляються міжстатеві стосунки. Ця проблема надзвичайно актуальна для вітчизняної науки, адже в літературі шлюбно-сімейні відносини ранньомодерного суспільства майже не досліджувалися. Проте аналіз шлюбно-сімейних відносин дає можливість зрозуміти не лише суспільні, культурні, моральні цінності минулого, але й деякі закономірності сучасності.

Базовим елементом шлюбу, згідно з церковним ученням, є християнська любов, яка передбачає духовне, а не фізичне начало. Оскільки шлюб являв собою священний союз чоловіка та дружини, який мав тривати все життя, будь-які спроби його розірвання розглядалися священнослужителями як посягання на християнську ідею про єдність сім'ї. Тож Церква за підтримки держави формувала ідеальну модель шлюбної поведінки, пропагуючи позитивність шлюбу, і забороняла розлучення. Однак у реальному житті розлучення подружніх пар були не рідкісним явищем. Одним із найбільш поширених способів припинення шлюбу було визнання його недійсним через багатошлюбність або бігамію, тобто укладання повторного шлюбу за існування першого, законного, не припиненого.

Слід зауважити, що багатошлюбність можна трактувати і як привід для розлучення, і як причину визнання

© Петренко І., 2010